

Rättsfallssamlingen

FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT JULIANE KOKOTT
av den 21 september 2023¹

Mål C-605/21

Heureka Group a.s.

mot

Google LLC

(begäran om förhandsavgörande från Městský soud v Praze (Stadsdomstolen i Prag, Republiken Tjeckien))

”Begäran om förhandsavgörande – Skadeståndstalan enligt nationell rätt för överträdelser av konkurrensrättsliga bestämmelser – Möjlighet att stödja sig på ett icke slutligt beslut från kommissionen – Direktiv 2014/104/EU – Tillämpning i tiden (*ratione temporis*) – Tidpunkten för överträdelsens början före direktivets ikraftträdande – Preskriptionsfrist – Den ursprungliga nationella lagstiftningens förenlighet med artikel 102 FEUF och unionsrättens effektivitetsprincip”

Innehållsförteckning

I.	Inledning	2
II.	Tillämpliga bestämmelser	3
	A. Unionsrätt	3
	1. Förordning (EG) nr 1/2003	3
	2. Direktiv 2014/104	4
	B. Tjeckisk rätt	5
III.	Bakgrund och det nationella målet	6
	A. Kommissionens förfarande i ärendet ”Google Shopping” och beslut C(2017) 4444 final . . .	6
	B. Heurekas nationella civilrättsliga skadeståndstalan	7

¹ Originalspråk: franska.

IV. Begäran om förhandsavgörande och förfarandet vid domstolen	9
V. Bedömning	10
A. Inledande fråga: Kan den nationella domstolen stödja sig på ett beslut från kommissionen som ännu inte har blivit slutligt?	12
1. Bindande karaktär av ett beslut av kommissionen som ännu inte har blivit slutligt	12
2. Skyldighet att vilandeförklara det nationella målet?	14
B. Den första och den andra tolkningsfrågan: Konsekvenserna av domstolens konstateranden i domen i målet Volvo för förevarande mål	15
1. Den överträdelseperiod som ägde rum efter utgången av fristen för införlivande av direktiv 2014/104.	16
2. Överträdelseperioden som ägde rum före utgången av fristen för införlivande av direktiv 2014/104.	19
C. Den tredje och den fjärde tolkningsfrågan: De krav som följer av unionsrätten för preskriptionslagstiftningen före direktivets ikraftträdande	19
1. Kan preskriptionsfristen börja löpa innan överträdelsen har upphört? (Den tredje frågan och den fjärde frågan punkt i).	19
2. Kan preskriptionstiden börja löpa innan den skadelidande känner till att beteendet utgör en överträdelse av konkurrensreglerna (den fjärde frågan punkt ii))?	24
3. Ska preskriptionstiden tillfälligt upphöra under den tid som förfarandet vid kommissionen och domstolsprövningen av kommissionens beslut pågår (den fjärde frågan punkterna iii) och iv))?	25
VI. Förslag till avgörande	27

I. Inledning

1. Enligt den preskriptionsreglering som inrättats genom artikel 10 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/104/EU av den 26 november 2014 om vissa regler som styr skadeståndstalan enligt nationell rätt för överträdelser av medlemsstaternas och Europeiska unionens konkurrensrättsliga bestämmelser,² får preskriptionsfristerna inte börja löpa förrän överträdelsen av konkurrensrätten har upphört och käranden fått kännedom om, eller rimligtvis kan förväntas ha fått kännedom om de väsentliga omständigheter som kännetecknar överträdelsen.

2. Inom ramen för förevarande begäran om förhandsavgörande har domstolen huvudsakligen ombetts att pröva huruvida kravet på att preskriptionsfristen inte får börja löpa förrän överträdelsen har upphört redan följde av artikel 102 FEUF, jämförd med effektivitetsprincipen, före utgången av fristen för införlivande av direktiv 2014/104. Den hänskjutande domstolen vill dessutom få klarhet i huruvida vissa andra aspekter av det tidigare nationella preskriptionssystemet är förenliga med unionsrätten, vilka bland annat avser kännedomen om

² EUT L 349, 2014, s. 1.

det förhållandet att det aktuella beteendet utgör en överträdelse av konkurrensreglerna och det tillfälliga upphörandet av preskriptionsfristerna under den tid som förfarandet vid Europeiska kommissionen pågår samt det rättsliga bestridandet av beslutet om överträdelsen.

II. Tillämpliga bestämmelser

A. Unionsrätt

1. Förordning (EG) nr 1/2003

3. I artikel 2 i förordning (EG) nr 1/2003,³ med rubriken ”Bevisbörd”, föreskrivs följande:

”Vid alla nationella förfaranden eller gemenskapsförfaranden för tillämpning av artiklarna [101 och 102 FEUF] skall bevisbördan åvila den part eller myndighet som gör gällande att artikel [101].1 eller artikel [102 FEUF] har överträtts. Det företag eller den företagssammanslutning som åberopar att bestämmelserna i artikel [101].3 FEUF är uppfyllda skall ha bevisbördan för att villkoren i den punkten är uppfyllda.”

4. I artikel 16 i förordningen, med rubriken ”Enhetlig tillämpning av gemenskapens konkurrensrätt” föreskrivs följande:

”1. När nationella domstolar fäller avgöranden om sådana avtal, beslut eller förfaranden enligt artikel [101] eller artikel [102 FEUF] som redan är föremål för ett beslut av kommissionen får de inte fatta beslut som strider mot det beslut som kommissionen har fattat. De måste också undvika att fatta beslut som skulle strida mot ett beslut som övervägs av kommissionen i förfaranden som den har inlett. I detta syfte får den nationella domstolen bedöma om det är nödvändigt att vilandeförklara saken. Denna skyldighet påverkar inte tillämpningen av de rättigheter och skyldigheter som avses i artikel [267 FEUF].

2. När medlemsstaternas konkurrensmyndigheter fäller avgöranden om sådana avtal, beslut eller förfaranden enligt artikel [101] eller artikel [102 FEUF] som redan är föremål för ett beslut av kommissionen får de inte fatta beslut som strider mot beslut som kommissionen har fattat.”

5. Artikel 25.2 i nämnda förordning har följande lydelse:

”Preskriptionstiden skall räknas från och med den dag då överträdelsen begicks. Vid fortsatta eller upprepade överträdelser skall dock tiden räknas från och med den dag då överträdelsen upphörde.”

³ Rådets förordning av den 16 december 2002 om tillämpning av konkurrensreglerna i artiklarna [101 FEUF] och [102 FEUF] (EGT L 1, 2003, s. 1).

2. Direktiv 2014/104

6. Skäl 36 i direktiv 2014/104 har följande lydelse:

”Nationella regler om preskriptionsfristens början, varaktighet, tillfälliga upphörande eller avbrytande bör inte oskäligt hindra väckandet av skadeståndstalan. Detta är särskilt viktigt i käromål som bygger på en konkurrensmyndighets eller överprövningsdomstols fastställande av en överträdelse. I det syftet bör det vara möjligt att väcka skadeståndstalan efter en konkurrensmyndighets förfaranden, i syfte att genomföra nationell konkurrensrätt och unionens konkurrensrätt. Preskriptionsfristen bör inte börja löpa före den dag då överträdelsen upphör och förrän en kärande har fått kännedom om, eller rimligtvis kan förväntas ha fått kännedom om, det beteende som utgör överträdelsen, det faktum att överträdelsen orsakat käranden skada och överträdarens identitet. Medlemsstaterna bör kunna behålla eller införa absoluta preskriptionsfrister som är generellt tillämpliga, förutsatt att dessa absoluta preskriptionsfristens längd inte medför att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva rätten till full ersättning.”

7. Artikel 2 i detta direktiv har rubriken ”Definitioner”. I punkterna 1 och 12 i denna artikel föreskrivs följande:

”I detta direktiv gäller följande definitioner:

1. *överträdelse av konkurrensrätten*: en överträdelse av artikel 101 eller 102 i EUF-fördraget eller av nationell konkurrensrätt.

...

12. *slutligt överträdelsebeslut*: ett överträdelsebeslut som inte kan, eller som inte längre kan, bli föremål för ansökan om förnyad prövning genom ordinära rättsmedel.”

8. I artikel 9 i detta direktiv, med rubriken ”Verkan av nationella beslut”, föreskrivs följande:

”1. Medlemsstaterna ska se till att en överträdelse av konkurrensrätten som en nationell konkurrensmyndighet eller en överprövningsdomstol har slagit fast i ett slutligt beslut ska anses vara ett faktum som inte kan vederläggas vid skadeståndstalan som väcks vid deras nationella domstolar enligt artikel 101 eller 102 i EUF-fördraget eller nationell konkurrensrätt.

2. Medlemsstaterna ska se till att, om ett slutligt beslut som avses i punkt 1 antas i en annan medlemsstat, det slutliga beslutet i enlighet med nationell rätt får ges in till deras nationella domstolar som åtminstone prima facie-bevis för att en överträdelse av konkurrensrätten ägt rum och i förekommande fall får bedömas tillsammans med alla andra bevis som parterna lagt fram.

3. Denna artikel påverkar inte de rättigheter och skyldigheter som avses i artikel 267 i EUF-fördraget.”

9. I artikel 10 i nämnda direktiv med rubriken ”Preskriptionsfrister” anges följande:

”1. Medlemsstaterna ska i enlighet med denna artikel fastställa regler för preskriptionsfrister för väckande av skadeståndstalan. De reglerna ska fastställa när preskriptionsfristen börjar löpa, dess löptid och under vilka förhållanden den ska avbrytas eller tillfälligt upphöra att löpa.

2. Preskriptionsfristerna får inte börja löpa förrän överträdelsen av konkurrensrätten har upphört och kändanden fått kännedom om, eller rimligtvis kan förväntas ha fått kännedom om

- a) beteendet och det faktum att det utgör en överträdelse av konkurrensrätten,
- b) det faktum att överträdelsen av konkurrensrätten orsakat honom eller henne skada, och
- c) överträdarens identitet.

3. Medlemsstaterna ska se till att preskriptionsfristerna för väckande av skadeståndstalan har en löptid på minst fem år.

4. Medlemsstaterna ska se till att en preskriptionsfrist tillfälligt upphör att löpa eller, beroende på nationell rätt, avbryts, om en konkurrensmyndighet vidtar åtgärder inom ramen för en utredning eller ett förfarande med avseende på en överträdelse av konkurrensrätten som skadeståndstalan avser. Det tillfälliga avbrottet i preskriptionsfristen ska upphöra tidigast ett år efter det att överträdelsebeslutet har blivit slutligt eller efter det att förfarandet avslutats på något annat sätt.”

B. Tjeckisk rätt

10. Enligt de uppgifter som lämnats av den hänskjutande domstolen, reglerades preskriptionstiden för rätten till skadestånd för skada innan zákon č. 262/2017 Sb., o náhradě škody v oblasti hospodářské soutěže (lag nr 262/2017 om skadestånd för skada på konkurrensområdet) trädde i kraft den 1 september 2017 först, till och med den 31 december 2013, av zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník (lag nr 513/1991, handelslagen), därefter, från den 1 januari 2014 till och med den 31 augusti 2017, av zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (lag nr 89/2012, civillagen). Enligt den hänskjutande domstolen beror skillnaden mellan dessa två skadestånd på att preskriptionstiden enligt handelslagen är fyra år, medan preskriptionstiden enligt civillagen är tre år. Vid förfarandet vid EU-domstolen har den hänskjutande domstolen, som ensam är behörig att tolka och tillämpa nationell rätt,⁴ angett att bestämmelserna i civillagen är relevanta.

11. Artikel 620.1 i civillagen har följande lydelse:

”De omständigheter som är avgörande för att preskriptionsfristen för rätten till skadestånd ska börja löpa omfattar kännedom om skadan och om [identiteten hos] den person som är skyldig att ersätta skadan. Detta ska i tillämpliga delar även gälla för skadestånd för skada.”

12. Artikel 629.1 i civillagen har följande lydelse:

”Preskriptionsfristen ska vara tre år.”

13. Artikel 9 punkterna 1–3 i lag nr 262/2017 för skada hade följande lydelse:

”1. Preskriptionsfristen för utövandet av rätten till skadestånd för skada enligt denna lag är fem år; bestämmelserna i artiklarna 629 och 636 i civillagen är inte tillämpliga.

⁴ Se dom av den 24 juli 2023, Statul román (C-107/23 PPU, EU:C:2023:606, punkt 76 och där angiven rättspraxis).

2. Preskriptionsfristen ska börja löpa från och med den dag då den berörda personen får kännedom om skadan, [identiteten hos] den person som är skyldig att ersätta skadan och konkurrensbegränsningen, eller bör och kan få kännedom om dessa omständigheter, dock tidigast från och med den dag då konkurrensbegränsningen har upphört.

3. Preskriptionsfristen ska inte löpa under den tid som utredningen eller förfarandet vid konkurrensmyndigheten rörande samma konkurrensbegränsning pågår och under ett år från den dag då a) det beslut som antagits av konkurrensmyndigheten eller en domstol i vilket det konstateras att en sådan konkurrensbegränsning föreligger har blivit slutligt, eller b) utredningen, förfarandet vid konkurrensmyndigheten eller förfarandet vid domstolen har avslutats på annat sätt.”

III. Bakgrund och det nationella målet

14. Heureka Group a.s. (nedan kallat Heureka), ett bolag som är verksamt på marknaden för prisjämförelsetjänster i Republiken Tjeckien, tillika klaganden i det nationella målet, väckte talan vid Městský soud v Praze (Stadsdomstolen i Prag, Republiken Tjeckien), den hänskjutande domstolen, om skadestånd mot Google LLC till följd av kommissionens beslut av den 27 juni 2017 i målet *Google Search (Shopping)* (nedan kallat beslut C(2017) 4444 final).⁵

A. Kommissionens förfarande i ärendet ”Google Shopping” och beslut C(2017) 4444 final

15. Den 30 november 2010 publicerade kommissionen ett pressmeddelande i vilket den anförde att den hade inlett ett förfarande mot Google på grundval av bland annat artikel 2.1 i förordning (EG) nr 773/2004 om ett eventuellt missbruk av en dominerande ställning på området för onlinesökning.⁶

16. År 2013 erbjöd Google kommissionen att göra åtaganden för att undanröja de farhågor som denna institution hyste.

17. Den 27 maj 2014 publicerade Sdružení pro internetový rozvoj v České republice (förening för utveckling av internet i Republiken Tjeckien) (nedan kallad SPIR), i vilken Heureka är medlem, ett pressmeddelande, i vilket föreningen motsatte sig dessa åtaganden.

18. Den 15 april 2015 antog kommissionen ett meddelande om invändningar riktat till Google, i vilket den drog den preliminära slutsatsen att ifrågavarande förfarande utgjorde ett missbruk av en dominerande ställning och således stred mot artikel 102 FEUF.

19. Den 14 juli 2016 antog kommissionen ett kompletterande meddelande om invändningar och inledde ett förfarande avseende åsidosättande av artikel 102 FEUF, även mot Googles moderbolag, Alphabet Inc.

20. Den 27 juni 2017 antog kommissionen beslut C(2017) 4444 final. I detta beslut konstaterade kommissionen att Google och Alphabet Inc., efter att detta senare övertagit kontrollen över Google, hade åsidosatt artikel 102 FEUF och artikel 54 i avtalet om Europeiska ekonomiska

⁵ Beslut C(2017) 4444 final av den 27 juni 2017 om ett förfarande för tillämpning av artikel 102 FEUF och artikel 54 i EES-avtalet (ärende AT.39740 – Sökmotorn Google (Shopping) (nedan kallat ärendet ”Google Shopping”).

⁶ Kommissionens förordning av den 7 april 2004 om kommissionens förfaranden enligt artiklarna [101 och 102 FEUF] (EUT L 123, 2004, s. 18) IP/10/1624, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fr/ip_10_1624.

samarbetsområdet (EES). Enligt kommissionen hade Google missbrukat sin befintliga dominerande ställning på tretton nationella marknader för allmän sökning inom EES, bland annat marknaden i Tjeckien, genom att minska trafiken från sina sidor med allmänna resultat till konkurrerande produktjämförelsetjänster och genom att öka trafiken därifrån till sin egen produktjämförelsetjänst, något som enligt kommissionen kunde ha eller sannolikt hade konkurrensbegränsande verkningar inte endast på de motsvarande tretton nationella marknaderna för specialiserad sökning avseende produktjämförelser utan även på de ovannämnda marknaderna för allmän sökning.⁷

21. Kommissionen drog slutsatsen att denna överträdelse hade ägt rum sedan februari 2013 i Republiken Tjeckien och fortsatte den dag då beslut C(2017) 4444 final antogs, det vill säga den 27 juni 2017. Kommissionen ansåg därför att Google skulle åläggas att inom 90 dagar upphöra med agerandet och att avstå från likvärdiga ageranden med samma syfte eller samma verkan.⁸

22. Den 12 januari 2018 offentliggjordes sammanfattningen av beslut C(2017) 4444 final i *Europeiska unionens officiella tidning*.

23. Genom ansökan som inkom till tribunalens kansli den 11 september 2017 väckte Google talan mot beslut C(2017) 4444 final. I sin dom av den 10 november 2021 i målet Google och Alphabet/kommissionen (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763), ogiltigförklarade tribunalen nämnda beslut utslutande i den del som kommissionen där konstaterade att Google hade gjort sig skyldig till en överträdelse på 13 nationella marknader för *allmän* sökning inom EES på grundval av konkurrensbegränsande verkningar på dessa marknader och ogillade Googles talan i övrigt bland annat genom att bekräfta kommissionens analys av marknaden för *specialiserad* sökning avseende produktjämförelser.

24. Genom ansökan av den 20 januari 2022 överklagade Google tribunalens dom.⁹

B. Heurekas nationella civilrättsliga skadeståndstalan

25. Genom ansökan av den 25 juni 2020, som ingavs den 26 juni 2020, väckte Heureka talan om skadestånd mot Google vid Městský soud v Praze (Stadsdomstolen i Prag). Talan syftade till att erhålla skadestånd för den skada som Heureka lidit till följd av det missbruk av en dominerande ställning som Google enligt beslut C(2017) 4444 final hade ägnat sig åt i Republiken Tjeckien under perioden februari 2013–27 juni 2017. Heureka har gjort gällande att Google hade positionerat och visat sin egen prisjämförelsetjänst på bästa möjliga plats i sina allmänna sökresultat, vilket minskade utnyttjandet av Heureka.cz portal för prisjämförelse.

⁷ Dom av den 10 november 2021, Google och Alphabet/kommissionen (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763, punkterna 55, 57, 67 och 70).

⁸ Dom av den 10 november 2021, Google och Alphabet/kommissionen (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763, punkterna 71 och 666).

⁹ Anhängigt mål C-48/22 P – Google och Alphabet/kommissionen (Google Shopping).

26. Google bestred denna talan och gjorde bland annat gällande att rätten till skadestånd var preskriberad för perioden från åtminstone februari 2013 till den 25 juni 2016.¹⁰ Denna argumentation grundas på antagandet att Heureka hade kunnat ha kännedom om både den aktör som gjort sig skyldig till överträdelsen och den omständigheten att Heureka lidit skada långt innan beslut C(2017) 4444 final antogs.

27. Google har i detta avseende påpekat att det var uppenbart att sökmotorleverantören ”Google” var företaget Google, bland annat på grund av kommissionens pressmeddelande av den 30 november 2010 (se ovan punkt 15).

28. Google anser dessutom att offentliggörandet av pressmeddelandet den 27 maj 2014, i vilket SPIR motsatte sig de åtaganden som Google föreslog vid kommissionen (ovan punkt 17), räckte för att preskriptionsfristen skulle börja löpa.

29. Av dessa skäl har Google gjort gällande att den preskriptionsfrist som är tillämplig i förevarande fall hade börjat löpa sedan februari 2013, det vill säga då överträdelsens inleddes på tjeckiskt territorium och då den påstådda skadan började, eller senast från och med den 27 maj 2014, det vill säga dagen för SPIR:s offentliggörande av pressmeddelandet.

30. Enligt Google fanns det inget som hindrade Heureka från att väcka skadeståndstalan, eftersom detta bolag, under förfarandet avseende denna talan, gradvis kunde utvidga omfattningen av skadan genom att lägga till den partiella skada som åsamkats och som ökade över tiden.

31. I detta sammanhang hyser Městský soud v Praze (Stadsdomstolen i Prag) tvivel om huruvida den tidigare nationella preskriptionslagstiftningen är förenlig med artikel 10.2 i direktiv 2014/104 och, i förekommande fall, med artikel 102 FEUF och med effektivitetsprincipen. Den hänskjutande domstolen har påpekat att preskriptionstiden på tre år enligt artikel 620.1 i civillagen ska börja löpa så snart den skadelidande får kännedom om eller så snart som den skadelidande kan anses ha fått kännedom om identiteten på den person som gjort sig skyldig till överträdelsen och den skada som åsamkats. När det gäller kravet på kännedom om att skada har åsamkats till följd av den aktuella överträdelsen räcker det, enligt en tolkning av Nejvyšší soud (Högsta domstolen, Tjeckien) av artikel 620.1 i civillagen, med kännedom om partiell skada för att preskriptionsfristen ska kunna börja löpa. Skadan skulle, särskilt vid kontinuerliga eller upprepade överträdelser, vara delbar och varje ”ny skada” skulle kunna åberopas separat och leda till att en ny preskriptionsfrist börjar löpa.

32. Enligt den hänskjutande domstolen skulle detta i förevarande fall innebära att varje allmän sökning på Googles hemsida som ledde till en positionering och en visning av resultat som var förmånligare för Googles prisjämförelsetjänst hade lett till att en ny självständig preskriptionsfrist började löpa.

33. Den hänskjutande domstolen har vidare påpekat att det enligt civillagen, till skillnad från artikel 10 i direktiv 2014/104, inte krävs att den skadelidande har kännedom om att det aktuella beteendet utgör en överträdelse av konkurrensrätten. Civillagen innehåller inte heller någon bestämmelse om att preskriptionsfristen tillfälligt får upphöra eller avbrytas under

¹⁰ Detta datum erhålls genom att en tidsfrist på fyra år dras av från dagen för Heurekas ansökan (25 juni 2020). Google anser, till skillnad från den hänskjutande domstolen (se punkt 10 i detta förslag till avgörande), att den relevanta nationella lagstiftningen är handelslagen, vars preskriptionstid är fyra år (se även punkt 10 i detta förslag till avgörande) från den tidpunkt då den skadelidande fick kännedom om eller kunde få kännedom om skadan och identiteten på den person som är skyldig att ersätta skadan.

undersökningsperioden avseende detta beteende, eller någon bestämmelse om att preskriptionsfristens tillfälliga upphävande upphör tidigast ett år efter det att beslutet om konstaterande av överträdelsen blivit slutligt.

IV. Begäran om förhandsavgörande och förfarandet vid domstolen

34. Mot denna bakgrund har Městský soud v Praze (Stadsdomstolen i Prag), genom beslut av den 29 september 2021, som inkom den 30 september 2021, ställt följande tolkningsfrågor till EU-domstolen:

- ”1) Ska artikel 21.1 i direktiv 2014/104 och de allmänna principerna i unionsrätten tolkas så, att direktiv 2014/104, och särskilt artikel 10 i det direktivet, är direkt eller indirekt tillämpligt på förevarande tvist som rör samtliga ersättningsanspråk på grund av överträdelse av artikel 102 FEUF som inleddes före ikraftträdandet av direktiv 2014/104 och som avslutades efter det att fristen för införlivande av direktivet hade löpt ut, i en situation där även skadeståndstalan väcktes efter det att fristen för införlivande av direktivet hade löpt ut, eller ska de även tolkas så, att artikel 10 i direktiv 2014/104 endast är tillämplig på de delar av det omtvistade beteendet (och de delar av skadan som uppkom till följd av det beteendet) som ägde rum efter ikraftträdandet av direktiv 2014/104 och även efter det att fristen för införlivande [av nämnda direktiv] hade löpt ut?
- 2) Kräver ändamålet och syftet med 2014/104, artikel 102 FEUF samt effektivitetsprincipen en tolkning av artikel 22.2 i direktiv 2014/104, enligt vilken ’de nationella bestämmelser som antas i enlighet med artikel 21, utöver de bestämmelser som avses i [artikel 22] punkt 1’, är nationella bestämmelser genom vilka artikel 10 i direktiv 2014/104 införlivas, med andra ord omfattas artikel 10 i direktiv 2014/104 och preskriptionsreglerna av punkterna 1 eller 2 i artikel 22 i direktiv 2014/104?
- 3) Är en nationell lagstiftning och tolkningen av denna förenlig med artikel 10.2 i direktiv 2014/104, artikel 102 FEUF och effektivitetsprincipen, när den kopplar ’kännedom om att skada vållats’, som är relevant för utgångspunkten för den subjektiva preskriptionstiden, till den skadelidandes kännedom om ’olika partiella skador’ som uppstår gradvis över tiden till följd av ett fortlöpande eller fortgående konkurrensbegränsande beteende (eftersom rättspraxis grundar sig på antagandet att den aktuella skadeståndstalan kan delas upp i sin helhet) och med avseende på vilka [skador] utgångspunkten för subjektiva preskriptionsfrister skiljer sig åt, oavsett om den skadelidande har kännedom om den fullständiga omfattningen av den skada som uppstått till följd av den samlade överträdelsen av artikel 102 FEUF, det vill säga en sådan nationell lagstiftning och tolkningen av denna som möjliggör att preskriptionsfristen för skadeståndstalan avseende skada som uppstått till följd av ett konkurrensbegränsande beteende börjar löpa före den tidpunkt då ett sådant beteende, som består i en mer förmånlig positionering och visning av den egna prisjämförelsetjänsten i strid med artikel 102 FEUF, upphör?
- 4) Utgör artikel 10.2, 10.3 och 10.4 i direktiv 2014/104, artikel 102 FEUF och effektivitetsprincipen hinder för en nationell lagstiftning enligt vilken den subjektiva preskriptionsfristen för skadeståndstalan är tre år och börjar löpa från och med den dag då den skadelidande fick kännedom om eller hade kunnat få kännedom om den partiella skadan och om vem som är skyldig att ersätta denna skada, men enligt vilken hänsyn inte ska tas till (i) den tidpunkt då överträdelsen av rättigheten upphör (ii) den kännedom som den skadelidande

personen har om att beteendet utgör en överträdelse av konkurrensbestämmelserna samtidigt som (iii) preskriptionstiden på tre år varken tillfälligt upphävs eller avbryts under den period då förfarandet avseende den fortlöpande överträdelsen av artikel 102 FEUF pågår vid kommissionen och (iv) det inte föreskrivs någon bestämmelse om att det tillfälliga upphävandet av preskriptionsfristen ska upphöra tidigast ett år efter det att domen om överträdelsen vunnit laga kraft?”

35. I förfarandet om förhandsavgörande vid domstolen har skriftliga yttranden inkommit från Heureka, Google och kommissionen.

36. Den 22 juni 2022, det vill säga efter det att det skriftliga förfarandet i förevarande mål avslutats den 21 mars 2022, meddelade domstolen domen i målet Volvo och DAF Trucks (C-267/20, nedan kallad domen i målet Volvo, EU:C:2022:494), i vilken den bland annat uttalade sig om arten av artikel 10 i direktiv 2014/104 och om tillämpligheten i tiden av denna bestämmelse. Med hänsyn till likheterna mellan det målet och förevarande mål drog domstolen den hänskjutande domstolens intresse till denna dom genom att fråga om den mot bakgrund av denna dom önskade vidhålla sin begäran om förhandsavgörande.

37. Den hänskjutande domstolen underrättade, genom skrivelse av den 29 juni 2022, som inkom den 1 juli 2022, EU-domstolen om att den vidhöll sin begäran om förhandsavgörande.

38. Genom ett skriftligt meddelande som inkom till domstolen den 27 september 2022 underrättade den hänskjutande domstolen emellertid domstolen om att den drog tillbaka den första och den andra frågan från sin begäran om förhandsavgörande, men att den vidhöll sin tredje och fjärde fråga.

39. Den 20 december 2022 ställde domstolen och generaladvokaten frågor för skriftligt besvarande till samtliga berörda parter i målet, vilka samtliga besvarade frågorna. Den hänskjutande domstolen har även den inkommit med synpunkter till följd av dessa frågor, vilka har registrerats som ett tillägg till begäran om förhandsavgörande.

40. Samtliga parter var också företrädade vid förhandlingen den 20 mars 2023.

V. Bedömning

41. Den hänskjutande domstolen har ställt sina tolkningsfrågor för att få klarhet i huruvida Heureka, klaganden i det nationella målet, som väckte talan den 26 juni 2020 och som anser sig ha lidit skada genom ett missbruk av dominerande ställning som begåtts av Google mellan februari 2013 och den 27 juni 2017, fortfarande kan begära skadestånd för den skada som vållats under hela denna period, eller om dess rätt till skadestånd tvärtom redan är preskriberad för en del av denna period.

42. Denna fråga uppkommer bland annat, eftersom utgångspunkten för preskriptionstiden före införlivandet av direktiv 2014/104 enligt tjeckisk rätt endast var kopplad till kännedom om skadan och den som orsakat skadan. I relevant rättspraxis bedömdes således att all skada som uppkommit under en fortlöpande överträdelse av konkurrensrätten kunde delas upp i partiell skada och att en självständig preskriptionsfrist började löpa för varje partiell skada. Rätten till skadestånd föreskrevs därför separat och gradvis.

43. Enligt denna rättspraxis och den tidigare preskriptionsfristen på tre år, och om det utgås från att Heureka, såsom Google har gjort gällande (se ovan punkterna 26–29), kände till eller borde ha känt till skadan och vem som orsakat skadan redan i början av den period för vilken Heureka yrkade skadestånd eller, under alla omständigheter, innan den överträdelse som fastställts av kommissionen upphörde, skulle en del av Heurekas rätt till skadestånd till följd av överträdelsen redan ha preskriberats vid tidpunkten för talans väckande.¹¹

44. Under tiden har emellertid direktiv 2014/104 trätt i kraft, där det i artikel 10.2 föreskrivs att preskriptionsfristen för en skadeståndstalan för överträdelse av konkurrensrätten inte bara är beroende av att käranden fått kännedom om de väsentliga delarna av överträdelsen, utan även att överträdelsen har upphört.

45. Direktiv 2014/104 trädde i kraft den 26 december 2014. Tidsfristen för införlivande löpte ut den 27 december 2016. Den 1 september 2017 trädde lag nr 262/2017 om skadestånd för skada på konkurrensområdet, genom vilken direktiv 2014/104 införlivades med tjeckisk rätt, i kraft.

46. Den hänskjutande domstolen vill därför för det första få klarhet i huruvida artikel 10 i direktiv 2014/104 (den första och den andra frågan) är tillämplig i tiden. Vidare vill den hänskjutande domstolen få klarhet i huruvida en sådan preskriptionslagstiftning som den som föreskrevs i tjeckisk rätt före ikraftträdandet av den nationella lag genom vilken denna bestämmelse införlivades är förenlig med kraven i denna bestämmelse och/eller med artikel 102 FEUF jämförd med effektivitetsprincipen (den tredje och den fjärde frågan).

47. I domen i målet Volvo har domstolen redan klargjort vissa aspekter av tillämpningen i tiden av artikel 10 i direktiv 2014/104. Därför underrättade den hänskjutande domstolen om att den till följd av denna dom drog tillbaka sin första och andra tolkningsfråga. Det är dock lämpligt att undersöka de konkreta konsekvenser som slutsatserna i domen i målet Volvos har för förevarande fall (nedan del B).

48. Denna prövning kommer att visa att svaret på frågan huruvida Heureka fortfarande kan begära skadestånd för den skada som åsamkats under hela överträdelseperioden beror på huruvida preskription redan hade inträtt enligt nationell rätt för en del av denna period vid utgången av fristen för införlivande av direktiv 2014/104. Svaret på denna fråga beror emellertid i sin tur på huruvida det före utgången av fristen för införlivande av direktivet redan framgår av artikel 102 FEUF, jämförd med effektivitetsprincipen, att det i nationell rätt inte kunde föreskrivas att preskriptionstiden skulle börja löpa innan en fortlöpande överträdelse av unionens konkurrensrätt hade upphört. Denna fråga motsvarar i huvudsak den tredje frågan och punkt i) i den fjärde frågan. I detta sammanhang bör även punkterna ii, iii och iv i den fjärde frågan behandlas, vilka avser huruvida andra aspekter av det tidigare nationella preskriptionssystemet är förenliga med unionsrätten (nedan del C).

49. Men före allt detta ska en annan fråga besvaras: I förevarande fall har kommissionens beslut C(2017) 4444 final, som Heureka har åberopat för att påvisa förekomsten och varaktigheten av den överträdelse som har orsakat Heureka skada, i motsats till vad som var fallet i den situation

¹¹ Den hänskjutande domstolen tycks utgå från detta antagande, eftersom om den skulle anse att denna kännedom först hade förvärvats efter överträdelsens upphörande den 27 juni 2017, även vid tillämpning av den tidigare preskriptionsfristen på tre år som föreskrivs i den tjeckiska civillagen, skulle den rätt som följer av den aktuella överträdelsen, inte ha varit preskriberad i sin helhet när Heureka väckte talan den 26 juni 2020. I ett sådant fall skulle det inte vara nödvändigt att pröva villkoret om överträdelsens upphörande för att preskriptionsfristen ska börja löpa.

som gav upphov till domen i målet Volvo¹² och beslutet i målen Deutsche Bank,¹³ ännu inte blivit slutligt (se ovan punkterna 23 och 24). Detta ger upphov till frågan huruvida den nationella domstolen ändå kan stödja sig på detta beslut för att fastställa överträdelsen i fråga och dess varaktighet och för att fastställa preskriptionsfristen i det nationella målet eller om den är skyldig att vilandeförklara målet till dess att beslutet blivit slutligt. I den mån det ankommer på domstolen att inom ramen för det förfarande för samarbete med de nationella domstolarna som införts genom artikel 267 FEUF ge den hänskjutande domstolen ett användbart svar som gör det möjligt för den att avgöra det mål som anhängiggjorts vid den,¹⁴ är det nödvändigt att klargöra denna fråga innan den bedömer den hänskjutande domstolens tolkningsfrågor (nedan del A).

A. Inledande fråga: Kan den nationella domstolen stödja sig på ett beslut från kommissionen som ännu inte har blivit slutligt?

50. Enligt artikel 2.12 i direktiv 2014/104 är ett ”slutligt överträdelsebeslut” ett överträdelsebeslut som inte kan, eller som inte längre kan, bli föremål för ansökan om förnyad prövning genom ordinära rättsmedel.

51. Beslut C(2017) 4444 final är ännu inte slutligt i den mening som avses i denna bestämmelse, eftersom det har varit föremål för en talan om ogiltigförklaring vid tribunalen, vars dom Google och Alphabet/kommissionen (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763), för närvarande överklagas till domstolen (ovan punkterna 23 och 24).

52. Utgör denna omständighet ett hinder för käranden och den nationella domstolen att stödja sig på konstaterandena i kommissionens beslut, särskilt vad gäller förekomsten av överträdelsen och dess varaktighet?

53. Jag tror inte det.

54. Även ett beslut som ännu inte är slutligt, i vilket kommissionen konstaterar en överträdelse av konkurrensrätten, har bindande verkan så länge det inte har ogiltigförklarats (nedan del 1). Det ankommer på den nationella domstolen att dra lämpliga slutsatser härav i det mål som anhängiggjorts vid den och, i förekommande fall, bedöma huruvida den ska vilandeförklara målet till dess att kommissionens beslut blir slutligt, utan att den är skyldig att göra detta (nedan del 2). Frågan huruvida den nationella domstolen kan stödja sig på ett beslut från kommissionen som ännu inte är slutligt ska skiljas från frågan huruvida preskriptionsfristen ska upphävas tillfälligt i ett sådant fall (se i detta avseende nedan punkterna 132–138).

1. Bindande karaktär av ett beslut av kommissionen som ännu inte har blivit slutligt

55. Unionsinstitutionernas rättsakter presumeras i princip vara lagenliga och ger därmed upphov till rättsverkningar så länge de inte har ogiltigförklarats eller återkallats.¹⁵

¹² Domen i målet Volvo, punkt 18.

¹³ Beslut av den 6 mars 2023, Deutsche Bank (Konkurrensbegränsande samverkan – Räntederivat i euro) (C-198/22 och C-199/22, EU:C:2023:166, punkt 19).

¹⁴ Se dom av den 10 februari 2022, Bezirkshauptmannschaft Hartberg-Fürstenfeld (Preskriptionsfrist) (C-219/20, EU:C:2022:89, punkt 33 och där angiven rättspraxis).

¹⁵ Dom av den 15 juni 1994, kommissionen/BASF m.fl. (C-137/92 P, EU:C:1994:247, punkt 48), dom av den 14 december 2000, Masterfoods och HB (C-344/98, EU:C:2000:689, punkt 53), och dom av den 5 oktober 2004, kommissionen/Grekland (C-475/01, EU:C:2004:585, punkt 18).

56. Denna princip innebär även en skyldighet att erkänna rättsakternas fulla verkan så länge som deras rättsstridighet inte har slagits fast av domstolen och att därmed beakta deras verkställighet såvida inte domstolen har beslutat att uppskjuta verkställigheten.¹⁶

57. Enligt artikel 288 fjärde stycket FEUF är ett beslut som antagits av kommissionen visserligen enbart bindande för dem som det är riktat till, om de anges i beslutet. Det är emellertid utrett att ett sådant beslut även kan ha bindande rättsverkningar som kan påverka tredje mans intressen om det direkt och personligen berör dem och klart förändrar deras rättsliga ställning.¹⁷

58. I den mån ett sådant beslut har bindande rättsverkningar för dem till vilket det är riktat och tredje man som är direkt och personligen berörda på grund av den överträdelse som konstaterats i detta beslut, ska även andra tredje parter, såsom Heureka och den hänskjutande domstolen, kunna stödja sig på de konstateranden som gjorts i detta beslut så länge beslutet inte har ogiltigförklarats. Skyldigheten för nationella myndigheter och domstolar att respektera presumtionen om att kommissionens beslut är lagenliga följer också av principen om lojalt samarbete som anges i artikel 4.3 FEU.¹⁸

59. Enligt artikel 16.1 första meningen i förordning nr 1/2003 får nationella domstolar när de faller avgöranden om sådana avtal, beslut eller förfaranden enligt artikel 101 eller artikel 102 FEUF som redan är föremål för ett beslut av kommissionen inte fatta beslut som strider mot det beslut som kommissionen har fattat. Att ett sådant beslut ska vara slutligt är inte ett villkor som uppställs i denna bestämmelse.

60. Den skiljer sig i detta avseende från artikel 9 i direktiv 2014/104, enligt vilken beslut som fattas av nationella konkurrensmyndigheter endast får bevisvärde när de har blivit slutliga.¹⁹ Denna skillnad motiveras emellertid av unionsrättens företrädare liksom av att unionsorganens beslut är bindande.²⁰

61. I punkt 42 i domen i målet Sumal²¹ slog domstolen visserligen fast att det, för att hålla en juridisk enhet som tillhör en ekonomisk enhet ansvarig för en överträdelse av konkurrenslagstiftningen, måste styrkas att minst en juridisk enhet som tillhör denna ekonomiska enhet har deltagit i en sådan överträdelse genom ett *slutligt* beslut²² från kommissionen eller har fastställts självständigt vid den berörda nationella domstolen när kommissionen inte har antagit något beslut om förekomsten av en överträdelse.

62. Det förefaller emellertid inte följa av detta att en skadelidande part eller den nationella domstolen endast kan stödja sig på konstaterandena i ett beslut av kommission som blivit slutligt. Om så vore fallet skulle detta innebära att käranden i samtliga fall skulle vara tvungen att vänta till

¹⁶ Dom av den 7 juni 1988, kommissionen/Grekland (63/87, EU:C:1988:285, punkt 10), och dom av den 21 september 1989, Hoechst/kommissionen (46/87 och 227/88, EU:C:1989:337, punkt 64).

¹⁷ Se till exempel dom av den 28 januari 1986, COFAZ/kommissionen (C-169/84, EU:C:1986:42, punkt 24), dom av den 31 mars 1998, France m.fl./kommissionen (C-68/94 och C-30/95, EU:C:1998:148, punkterna 48–58), dom av den 29 juni 2010, kommissionen/Alrosa (C-441/07 P, EU:C:2010:377, punkt 90), se även dom av den 11 juli 1996, Métropole télévision m.fl./kommissionen (T-528/93, T-542/93, T-543/93 och T-546/93, EU:T:1996:99, punkterna 59–64), och beslut av den 18 september 2006, Wirtschaftskammer Kärnten och best connect Ampere Strompool/kommissionen (T-350/03, EU:T:2006:257, punkt 54).

¹⁸ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 21 november 2013, Deutsche Lufthansa (C-284/12, EU:C:2013:755, punkt 41).

¹⁹ Se även, för ett liknande resonemang, situationen före ikraftträdandet av direktiv 2014/104, dom av den 20 april 2023, Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2023:298, punkterna 61–63) och mitt förslag till avgörande i målet Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, punkt 93).

²⁰ Se, för ett liknande resonemang, mitt förslag till avgörande i målet Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, punkt 96).

²¹ Dom av den 6 oktober 2021 (C-882/19, EU:C:2021:800).

²² Min kursivering.

dess att förfarandet för rättslig prövning av kommissionens beslut avslutas för att kunna stödja sig på konstaterandena i detta beslut. Detta skulle emellertid kunna göra det orimligt svårt för de skadelidande parterna att utöva sin rätt till skadestånd som följer av artiklarna 101 och 102 FEUF, särskilt eftersom det inte är uteslutet att den absoluta preskriptionsfristen för denna rättighet löper ut innan det rättsliga förfarandet har avslutats. Parterna skulle följaktligen kunna framtas möjligheten att väcka talan på grundval av ett beslut i vilket en överträdelse av unionens konkurrensregler konstaterades.²³

2. Skyldighet att vilandeförklara det nationella målet?

63. Att ett beslut av kommissionen som ännu inte är slutligt är av principiellt bindande karaktär bekräftas av att det enligt artikel 16.1 tredje meningen i förordning nr 1/2003 ankommer på den nationella domstolen att bedöma om det är nödvändigt att vilandeförklara det nationella målet i ett sådant fall. Om en sådan domstol inte kunde stödja sig på ett beslut av kommission som ännu inte blivit slutligt, skulle vilandeförklaringen av dess mål nämligen vara en automatiskt följd av att beslutet inte är slutligt.

64. Närmare bestämt framgår det till och med av strukturen i artikel 16.1 i förordning nr 1/2003 att möjligheten att vilandeförklara det nationella målet framför allt förefaller ha förutsetts av lagstiftaren i det fall då det ännu inte har fattats något beslut, utan kommissionen endast överväger ett beslut.²⁴ Även om jag inte förstår varför ett tillfälligt upphävande inte heller i förekommande fall kan visa sig lämpligt och till och med nödvändigt när ett beslut av kommissionen ännu inte är slutligt, understryker denna struktur ändå den icke-automatiska karaktären hos ett tillfälligt upphävande i ett sådant fall.

65. Direktiv 2014/104 hindrar inte heller en nationell domstol från att fortsätta att handlägga ett mål som anhängiggjorts vid den när ett förfarande avseende samma överträdelse pågår vid kommissionen. Förfaranden för offentlig och privat tillämpning av unionens konkurrensrätt kompletterar varandra och kan i princip genomföras samtidigt.²⁵ Detta bör också gälla i ett fall där förfarandet vid kommissionen har avslutats medan ett förfarande för domstolsprövning av dess beslut pågår vid Europeiska unionens domstolar.

66. Såsom kommissionen har gjort gällande skulle en allmän skyldighet att vilandeförklara det nationella målet på ett problematiskt sätt uppmuntra de företag, beträffande vilka kommissionen har dragit slutsatsen att de åsidosatt unionens konkurrensregler, att väcka talan mot beslutet och därefter överklaga tribunalens dom enbart för att försena genomförandet av en reparativ rättvisa.

67. Vid bedömningen av huruvida det är nödvändigt eller lämpligt att vilandeförklara målet avseende en skadeståndstalan till följd av ett beslut av kommissionen som ännu inte har blivit slutligt, ska den nationella domstolen i första hand beakta processekonomin och sin skyldighet att samarbeta lojalt med unionsinstitutionerna, vilka i förekommande fall kan förespråka en vilandeförklaring.

²³ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 28 mars 2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, punkt 52).

²⁴ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 12 januari 2023, RegioJet (C-57/21, EU:C:2023:6, punkt 64); i artikel 16.1 i förordning nr 1/2003 föreskrivs följande: ”1. När nationella domstolar faller avgöranden om sådana avtal, beslut eller förfaranden enligt artikel [101] eller artikel [102 FEUF] som redan är föremål för ett beslut av kommissionen får de inte fatta beslut som strider mot det beslut som kommissionen har fattat. De måste också undvika att fatta beslut som skulle strida mot ett beslut som övervägs av kommissionen i förfaranden som den har inlett. *I detta syfte* får den nationella domstolen bedöma om det är nödvändigt att vilandeförklara saken. Denna skyldighet påverkar inte tillämpningen av de rättigheter och skyldigheter som avses i artikel [267 FEUF].” Min kursivering.

²⁵ Se dom av den 12 januari 2023, RegioJet (C-57/21, EU:C:2023:6, punkterna 65 och 66), och förslag till avgörande av generaladvokaten Szpunar i mål RegioJet (C-57/21, EU:C:2022:363, punkterna 45 och 46).

68. I andra hand är det viktigt att beakta såväl karendens rätt till ett effektivt rättsmedel som svarandens rätt till rättssäkerhet, vilka kan tala för att det nationella målet ska avgöras inom rimlig tid.²⁶ I detta sammanhang ska bland annat risken för att den absoluta preskriptionstiden löper ut under det tillfälliga upphävandet beaktas, liksom under förfarandet för domstolsprövning av det omtvistade beslutet vid unionsdomstolen, det vill säga huruvida ett slutligt beslut kan förväntas i detta förfarande inom kort tid eller inte, samt den nationella domstolens egen bedömning av huruvida kommissionens beslut är giltigt. Om det rådet tvivel på denna punkt ska den nationella domstolen ställa en tolkningsfråga till domstolen.²⁷

69. En annan aspekt som kan beaktas vid bedömningen av huruvida det är lämpligt att vilandeförklara ett mål är huruvida det enligt nationell rätt finns ett extraordinärt rättsmedel som i förekommande fall möjliggör en omprövning av det beslut som har meddelats i förfarandet om skadestånd för skada. Inrättandet av ett sådant extraordinärt rättsmedel förefaller inte vara nödvändigt enligt unionsrätten i allmänhet,²⁸ men i förevarande fall finns det, enligt uppgifter från den hänskjutande domstolens, ett sådant krav enligt tjeckisk rätt.

70. Av det ovan anförda följer att även om ett beslut av kommissionen, i vilket en överträdelse konstateras - såsom beslut C (2017) 4444 final -, ännu inte har blivit slutligt, har det bindande verkan inom ramen för en sådan skadeståndstalan som den som är aktuell i det nationella målet. Den hänskjutande domstolen kan således stödja sig på detta beslut för att fastställa förekomsten och varaktigheten av den överträdelse som anses ha orsakat den omtvistade skadan. Detta påverkar inte nämnda domstols möjlighet att vilandeförklara det mål som anhängiggjorts vid den om den anser det lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

B. Den första och den andra tolkningsfrågan: Konsekvenserna av domstolens konstateranden i domen i målet Volvo för förevarande mål

71. Den hänskjutande domstolen har ställt den första och den andra frågan för att få klarhet i huruvida artikel 10 i direktiv 2014/104, som rör preskriptionsfrister, är tillämplig på tvisten i det nationella målet. Svaret på dessa frågor följer av domstolens dom i målet Volvo. Även om den hänskjutande domstolen har dragit tillbaka dessa frågor är det, för att ge den hänskjutande domstolen ett användbart svar, nödvändigt att precisera vilken inverkan denna dom har för förevarande mål.

72. Enligt artikel 22.1 i direktiv 2014/104 ska medlemsstaterna säkerställa att de nationella bestämmelser som antas i syfte att följa de materiella bestämmelserna i detta direktiv inte ska tillämpas retroaktivt.

73. Enligt domen i målet Volvo är artikel 10 i direktiv 2014/104 en materiell bestämmelse i den mening som avses i artikel 22.1 i direktivet.²⁹

²⁶ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 10 februari 2022, Bezirkshauptmannschaft Hartberg-Fürstenfeld (preskriptionstid) (C-219/20, EU:C:2022:89, punkt 45). Se även, i tillämpliga delar, förslag till avgörande av generaladvokaten Čapeta i målet DB Station & Service (C-721/20, EU:C:2022:288, punkt 88).

²⁷ Se, särskilt, dom av den 22 oktober 1987, Foto-Frost (314/85, EU:C:1987:452, punkterna 12–20). Se även, när det råder tvivel om giltigheten eller tolkningen av kommissionens beslut, dom av den 1 augusti 2022, Daimler (Konkurrensbegränsande samverkan – Lastbilar för insamling av hushållsavfall) (C-588/20, EU:C:2022:607, punkterna 27–36), och dom av den 25 februari 2021, VodafoneZiggo Group/kommissionen (C-689/19 P, EU:C:2021:142, punkt 144).

²⁸ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 6 oktober 2015, Tárşia (C-69/14, EU:C:2015:662, punkterna 28, 29 och 38–41).

²⁹ Domen i målet Volvo, punkterna 43–47.

74. För att avgöra huruvida artikel 10 är tillämplig i tiden ska det således prövas huruvida den aktuella situationen hade fullbordats före utgången av fristen för införlivande av detta direktiv eller om den fortsätter att ha rättsverkningar efter utgången av denna frist.³⁰

75. För detta ändamål ska det undersökas huruvida den preskriptionsfrist som är tillämplig på den aktuella situationen hade löpt ut den dag då fristen för införlivande av direktiv 2014/104 löpte ut, det vill säga den 27 december 2016, vilket innebär att den tidpunkt vid vilken nämnda preskriptionsfrist började löpa ska fastställas.³¹

76. I förevarande fall har Heureka begärt skadestånd för den skada som företaget påstår sig ha lidit till följd av det missbruk av dominerande ställning som Google, enligt beslut C(2017) 4444 final, ägnade sig åt under perioden från februari 2013 till den 27 juni 2017.

77. Under dessa omständigheter ska det göras åtskillnad mellan den överträdelseperiod som ägde rum efter utgången av fristen för införlivande av direktiv 2014/104 (nedan del 1) och den period som ägde rum före utgången av denna frist (nedan del 2).

1. Den överträdelseperiod som ägde rum efter utgången av fristen för införlivande av direktiv 2014/104

78. Den del av överträdelsen som ägde rum efter det att fristen för införlivande av direktiv 2014/104 hade löpt ut, nämligen från den 27 december 2016 till den 27 juni 2017, omfattas av det tidsmässiga tillämpningsområdet för artikel 10 i nämnda direktiv.

79. Vidare ska den nationella domstolen, efter det att införlivandefristen har löpt ut, i möjligaste mån tolka den nationella rätten mot bakgrund av unionsrätten, dock utan att tolka dessa nationella bestämmelser *contra legem*.³²

80. Enligt den hänskjutande domstolens förklaringar ska i detta hänseende det krav på ”kännedom om skadan” som uppställs i civillagen för att fastställa utgångspunkten för preskriptionsfristen tolkas i den tjeckiska Högsta domstolens praxis på så sätt att det för utgångspunkten för en subjektiv preskriptionsfrist är relevant att det förekommer kännedom om en skada, även en endast partiell skada, som orsakats av en fortsatt överträdelse av konkurrensrätten.

81. Kravet på konform tolkning innebär en skyldighet för de nationella domstolarna att, i förekommande fall, ändra fast rättspraxis om denna grundas på en tolkning av nationell rätt, som är oförenlig med de mål som eftersträvas i unionsrätten. En nationell domstol kan därför inte slå fast att den inte kan tolka en nationell bestämmelse i överensstämmelse med unionsrätten enbart av den anledningen att den bestämmelsen i fast rättspraxis har tolkats på ett sätt som inte är förenligt med unionsrätten.³³

³⁰ Domen i målet Volvo, punkt 48.

³¹ Domen i målet Volvo, punkt 49.

³² Domen i målet Volvo, punkt 52.

³³ Se dom av den 3 juni 2021, Instituto Madrileño de Investigación y Desarrollo Rural, Agrario y Alimentario (C-726/19, EU:C:2021:439, punkt 86 och där angiven rättspraxis).

82. Enligt dessa kriterier förefaller det, med förbehåll för den hänskjutande domstolens prövning, inte vara omöjligt att tolka den nationella rätten på ett sätt som är förenligt med unionsrättens krav.

83. Härav följer att preskriptionsfristen för den skada som vållats under denna del av överträdelsen inte kunde ha börjat löpa förrän villkoren i artikel 10 i direktiv 2014/104 var uppfyllda, det vill säga bland annat att överträdelsen ska ha upphört och att käranden haft fått kännedom om de väsentliga delarna av överträdelsen.

84. Enligt domen i målet Volvo är det visserligen inte uteslutet att den skadelidande kan få kännedom om de uppgifter som krävs för att väcka skadeståndstalan långt före offentliggörandet i *Europeiska unionens officiella tidning* av sammanfattningen av ett kommissionsbeslut, men att det, i avsaknad av andra uppgifter, emellertid är från och med denna tidpunkt som den skadelidande rimligen kan anses ha fått kännedom om de uppgifter som krävs för att denne ska kunna väcka skadeståndstalan.³⁴

85. I det aktuella fallet har Google emellertid försvarat påståendet att Heureka hade kännedom om de väsentliga delarna av överträdelsen redan innan sammanfattningen av beslut C(2017) 4444 final offentliggjordes i *Europeiska unionens officiella tidning* den 12 januari 2018. Det ankommer på den hänskjutande domstolen att pröva huruvida så är fallet. Även i detta fall kan preskriptionsfristen för den överträdelseperiod som ägde rum efter det att fristen för införlivande av direktiv 2014/104 löpt ut den 27 december 2016 inte ha börjat löpa innan denna överträdelse upphört. Enligt beslut C (2017) 4444 final upphörde överträdelsen den 27 juni 2017. Det finns emellertid inget som hindrar den hänskjutande domstolen från att, i förekommande fall, dra slutsatsen att överträdelsen har pågått längre än vad som konstaterats i beslut C(2017) 4444 final, om detta är vederbörligen styrkt.³⁵

86. Det ska i detta sammanhang preciseras att det inte råder något tvivel om att den tidpunkt då ”överträdelsen har upphört”, i den mening som avses i artikel 10.2 i direktiv 2014/104, i ett fall där fråga är om en enda och fortlöpande överträdelse som sträcker sig över en viss tid, endast kan vara den tidpunkt då en sådan överträdelse upphör i sin helhet.

87. Detta anges visserligen inte uttryckligen i nämnda bestämmelse, i motsats till vad som, såsom den nationella domstolen har påpekat, föreskrevs i kommissionens ursprungliga förslag.³⁶

88. Snarare än en önskan att vända på betydelsen verkar denna ändring dock motsvara en förenkling av ordalydelsen. Den tidpunkt då en överträdelse ”upphör”, inom ramen för en enda, fortlöpande överträdelse, kan nämligen endast vara den tidpunkt då överträdelsen upphör i sin helhet. I annat fall hade det varit nödvändigt att hänvisa till den tidpunkt då överträdelsen ”begicks”, i likhet med artikel 25.2 i förordning nr 1/2003, där det anges att ”[p]reskriptionstiden

³⁴ Domen i målet Volvo, punkterna 64–71.

³⁵ Enligt Heureka upphörde Google inte med det kritiserade beteendet förrän den 27 september 2017. Detta påstående grundar sig bland annat på den omständigheten att kommissionen i artikel 1 andra stycket i beslut C(2017) 4444 final konstaterade att överträdelsen fortfarande pågick när det beslutet antogs, medan den i artikel 3 ålade Google att upphöra med överträdelsen senast 90 dagar efter delgivningen av nämnda beslut. Det ankommer på den hänskjutande domstolen att kontrollera detta påstående, i förekommande fall med beaktande av det faktiska datumet för delgivning av beslut C(2017) 4444 final den 30 juni 2017 (enligt Googles påstående i överklagandet av nämnda beslut) och att fastställa det exakta datumet för överträdelsen upphörande.

³⁶ Se artikel 10.3 i förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om vissa regler som styr skadeståndstalan enligt nationell rätt för överträdelser av medlemsstaternas och Europeiska unionens konkurrensrättsliga bestämmelser av den 11 juni 2013, COM(2013) 404 final.

skall räknas från och med den dag då överträdelsen begicks”, utom i fråga om ”fortsatta eller upprepade överträdelser [med avseende på vilka] ... tiden [dock skall] räknas från och med den dag då överträdelsen upphörde.”

89. I artikel 2.1 i direktiv 2014/104 definieras dessutom en ”överträdelse av konkurrensrätten” som ”en överträdelse av artikel 101 eller 102 [FEUF] eller av nationell konkurrensrätt”, vilket talar för att begreppet överträdelse vid tillämpningen av direktivet ska tolkas på grundval av rättspraxis avseende dessa bestämmelser. Enligt denna rättspraxis föreligger emellertid en enda fortlöpande överträdelse³⁷ (eller, i förekommande fall, en enda upprepad överträdelse³⁸) om en rad handlingar eller ett fortlöpande beteende ingår i en övergripande plan på grund av att de har samma syfte att snedvrída konkurrensen. Detta begrepp gör det möjligt för kommissionen att ålägga böter för hela den beaktade överträdelseperioden och avgör vid vilket datum preskriptionstiden börjar löpa, det vill säga den dag då den fortlöpande överträdelsen upphörde.³⁹

90. I förevarande fall framgår det av beslut C(2017) 4444 final att överträdelsen började i Republiken Tjeckien i februari 2013 och att den fortgick när beslutet antogs (ovan punkt 21). Kommissionen har visserligen inte uttryckligen kvalificerat denna överträdelse som en ”enda och fortlöpande överträdelse”, i den mening som avses i den rättspraxis som det hänvisas till ovan, men detta beror otvivelaktigt på att detta begrepp huvudsakligen används för att visa att överträdelser av artikel 101 FEUF som begåtts av flera företag som består av flera delar är enhetliga och fortlöpande.

91. I förevarande fall förefaller det emellertid uppenbart, utan att det är nödvändigt att uttryckligen använda detta begrepp, att överträdelsen av artikel 102 FEUF, som begåtts av ett enda företag, bestod i ett fortlöpande beteende som syftade till att uppnå ett enda ekonomiskt mål och syfte, nämligen att på sina sidor med allmänna sökresultat, positionera och visa sin egen prisjämförelsetjänst på ett mer förmånligt sätt i syfte att öka trafiken till denna jämförelsetjänst till nackdel för konkurrerande produktjämförelsetjänster.⁴⁰ Tidpunkten för överträdelsens upphörande kan således endast vara den tidpunkt då det fortlöpande beteendet upphörde i sin helhet.

92. Sammanfattningsvis kan preskriptionstiden, vad gäller perioden efter utgången av fristen för införlivande av direktiv 2014/104 den 27 december 2016, inte ha börjat löpa innan överträdelsen, såsom den har fastställts av kommissionen, upphörde, det vill säga den 27 juni 2017, såvida inte den hänskjutande domstolen konstaterar att överträdelsen upphörde vid en senare tidpunkt.

³⁷ Dom av den 8 juli 1999, kommissionen/Anic Partecipazioni (C-49/92 P, EU:C:1999:356, punkt 81), dom av den 7 januari 2004, Aalborg Portland m.fl./kommissionen (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P och C-219/00 P, EU:C:2004:6, punkt 258), och dom av den 6 december 2012, kommissionen/Verhuizingen Coppens (C-441/11 P, EU:C:2012:778, punkt 41).

³⁸ Dom av den 17 maj 2013, Trelleborg Industrie och Trelleborg/kommissionen (T-147/09 och T-148/09, EU:T:2013:259, punkt 88), och dom av den 16 juni 2015, FSL m.fl./kommissionen (T-655/11, EU:T:2015:383, punkterna 484 och 498).

³⁹ Dom av den 17 maj 2013, Trelleborg Industrie och Trelleborg/kommissionen (T-147/09 och T-148/09, EU:T:2013:259, punkt 62).

⁴⁰ Se dom av den 10 november 2021, Google och Alphabet/kommissionen (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763, punkterna 68 och 69).

2. Överträdelseperioden som ägde rum före utgången av fristen för införlivande av direktiv 2014/104

93. Vad däremot gäller den överträdelseperiod som ägde rum före utgången av fristen för införlivande av direktiv 2014/104, det vill säga perioden mellan februari 2013 och den 27 december 2016, beror den tidpunkt då preskriptionsfristen började löpa (*dies a quo*) på bestämmelserna i nationell rätt.⁴¹

94. Såsom har anförts i bland annat punkterna 42 och 43 ovan började, enligt uppgifter från den hänskjutande domstolen, den treåriga preskriptionsfristen som föreskrivs i den tjeckiska civillagen, före införlivandet av direktiv 2014/104, att löpa så snart den skadelidande hade fått kännedom om skadan och om vem som orsakat skadan, utan att det enligt nationell rättspraxis var nödvändigt att vänta till dess att en sådan överträdelse som den som är i fråga i förevarande fall upphört. Det ansågs att en skada som orsakats av en sådan överträdelse kunde delas upp och olika preskriptionsfrister började således löpa gradvis. Enligt denna rättspraxis var en del av Heureka skadeståndsanspråk preskriberat redan innan fristen för införlivande av direktiv 2014/104 löpt ut.

95. För att avgöra huruvida dessa nationella bestämmelser kan tillämpas som sådana på den del av skadan som Heureka har gjort gällande och som motsvarar perioden före utgången av fristen för införlivande av direktiv 2014/104, ska det emellertid prövas huruvida detta rättsläge är förenligt med unionsrätten. Före direktiv 2014/104 följde det redan direkt av artikel 102 FEUE, jämförd med effektivitetsprincipen, att de bestämmelser som gäller för en talan som väcks för att säkerställa skyddet av de rättigheter som enskilda åtnjuter enligt unionens konkurrensrätt inte får medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva dessa rättigheter.⁴² Frågan är således huruvida preskriptionsfristen för att väcka skadeståndstalan på grund av en överträdelse av konkurrensrätten, även före direktiv 2014/104, inte ska börja löpa innan en sådan överträdelse har upphört.

C. Den tredje och den fjärde tolkningsfrågan: De krav som följer av unionsrätten för preskriptionslagstiftningen före direktivets ikraftträdande

96. Frågan om vilka krav som följer av unionsrätten, bland annat vad gäller när utgångspunkten för preskriptionsfristen innan direktiv 2014/104 antogs, motsvarar i huvudsak den tredje tolkningsfrågan och punkt i) i fjärde tolkningsfrågan (nedan del 1). Det är endast om det vid prövningen av denna fråga skulle visa sig att det enligt unionsrätten före direktivets ikraftträdande inte krävdes att överträdelsen upphört för att preskriptionsfristen skulle börja löpa som återstående punkter i den fjärde tolkningsfrågan skulle bli relevanta (nedan delarna 2 och 3).

1. Kan preskriptionsfristen börja löpa innan överträdelsen har upphört? (Den tredje frågan och den fjärde frågan punkt i)

97. I punkt 50 och följande punkter, särskilt i punkterna 56 och 61 i domen i målet Volvo, konstaterade domstolen, med avseende på en situation som regleras av den nationella rätt som gällde före direktivets ikraftträdande, att de preskriptionsfrister som fastställs i denna nationella rätt inte kan börja löpa förrän överträdelsen har upphört.

⁴¹ Se, för ett liknande resonemang, domen i målet Volvo, punkt 50.

⁴² Se, för ett liknande resonemang, dom av den 28 mars 2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, punkterna 42 och 43), och domen i målet Volvo, punkt 50.

98. På samma sätt har domstolen i punkterna 78 och 79 i domen i målet *Manfredi m.fl.*⁴³ slagit fast att en nationell bestämmelse om att preskriptionsfristen för att väcka talan om skadestånd ska börja löpa den dag då överenskommelsen respektive det samordnade förfarandet etablerades skulle medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva rätten att begära ersättning för den skada som orsakats genom denna överenskommelse eller detta förfarande som är förbjudet, särskilt om den preskriptionsfrist som föreskrivs i den nationella bestämmelsen i fråga är kort och inte kan avbrytas. Enligt domstolen är det i en sådan situation, vid kontinuerliga eller upprepade överträdelse, inte uteslutet att preskriptionsfristen löper ut till och med innan överträdelsen har upphört. Var och en som har lidit skada efter det att fristen löpt ut saknar då helt möjlighet att väcka talan.

99. Google och kommissionen anser emellertid att dessa uttalanden inte kan överföras på det nu aktuella målet. Till skillnad från vad som var fallet i målet *Manfredi m.fl.* kunde således inte preskriptionsfristen i förevarande fall, inte ens varje delbar preskriptionsfrist ha kunnat börja löpa innan motsvarande kännedom fanns. Det finns således inte någon risk för att fristen löper ut redan innan en skadelidande kan begära ersättning.

100. Dessutom var den överträdelse som var i fråga i domen målet *Volvo* en hemlig kartell som sökanden i det målet under alla omständigheter inte fick kännedom om förrän efter det att överträdelsen hade upphört. Villkoret att överträdelsen ska ha upphört för att preskriptionsfristen ska börja löpa har således inte haft någon verklig betydelse för utgången i det målet.

101. I förevarande fall bestod överträdelsen däremot i ett offentligt agerande med avseende på vilket överträdarens identitet var känd. Preskriptionsfristen började inte heller löpa förrän den skadelidande hade kännedom om dessa omständigheter och den var tillräckligt lång. Det förefaller följaktligen inte nödvändigt för utövandet av rätten till ersättning att den tidpunkt då preskriptionsfristen börjar löpa dessutom är beroende av att överträdelsen har upphört. Det är fullt möjligt för den skadelidande att justera beloppet för sina yrkanden i takt med tid som förflyter och skadan ökar.

102. I enlighet med domstolens konstateranden i domen i målet *Cogeco Communications*⁴⁴ ska preskriptionslagstiftningen prövas i sin helhet för att avgöra huruvida de olika omständigheterna vid en helhetsbedömning medför att det faktiskt blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva rätten till ersättning. Det är dock inte fallet i förevarande mål.

103. Innan direktiv 2014/104 införlivades hade det slutligen inte i någon av medlemsstaternas rättsordningar som villkor för att preskriptionsfristen för en överträdelse av konkurrensrätten ska börja löpa uppställts att överträdelsen har upphört. Genom detta direktiv skapades en helt ny rättslig verklighet i detta avseende, vars krav inte kan likställas med de krav som tidigare gällde enligt effektivitetsprincipen. Att kräva att ett sådant villkor ska ha uppställts innan direktivet har genomförts skulle innebära en risk för att det direktivet erkänns ha en direkt horisontell effekt mellan enskilda, vilket skulle strida mot väletablerad rättspraxis.⁴⁵

104. Denna argumentation kan emellertid inte godtas.

⁴³ Dom av den 13 juli 2006 (C-295/04-C-298/04, EU:C:2006:461).

⁴⁴ Dom av den 28 mars 2019 (C-637/17, EU:C:2019:263, punkt 45), se, även, mitt förslag till avgörande i målet *Cogeco Communications* (C-637/17, EU:C:2019:32, punkt 81).

⁴⁵ Dom av den 14 juli 1994, *Faccini Dori* (C-91/92, EU:C:1994:292, punkterna 19–30).

105. Det är således visserligen möjligt att medlemsstaternas civilrätt innehåller rättsfiguren ”fortlöpande brott” som äger rum och preskriberas gradvis över tiden. På samma sätt preskriberas det utomobligatoriska skadeståndsansvaret enligt unionsrätten gradvis över tiden när skadan är fortlöpande.⁴⁶

106. En sådan talan om skadestånd för överträdelse av konkurrensrätten som den som är aktuell i det nationella målet skiljer sig emellertid strukturellt från en klassisk civilrättslig talan om utomobligatoriskt skadeståndsansvar.

107. För det första grundar den sig på en rättighet som följer av att artiklarna 101 och 102 FEUF har full verkan och som inte bara är ägnad att avhjälpa den direkta skada som personen i fråga påstår sig ha lidit, utan även indirekta skador på strukturen och funktionen hos marknaden, vilken inte har kunnat bli fullt ekonomiskt effektiv, särskilt till förmån för de berörda konsumenterna.⁴⁷ Skadeståndstalan för överträdelse av unionens konkurrensregler ingår som en del i systemet för att genomföra dessa regler.⁴⁸ Genom att göra gällande sin rätt till ersättning bidrar den skadelidande till att EU:s mål uppnås och blir därmed en ”försvarare” eller ”verkställande” av unionens intressen.⁴⁹

108. När en sådan talan om tillämpning av konkurrensreglerna på privat initiativ (*private enforcement*) grundas på en överträdelse av artiklarna 101 eller 102 FEUF, kan begreppet överträdelse, som utgör ett självständigt begrepp i unionsrätten, inte ha en annan räckvidd än den som gäller i samband med de offentliga myndigheternas tillämpning av unionens konkurrensregler (*offentlig tillämpning*).⁵⁰ Den överträdelse som ligger till grund för skadeståndstalan bestäms följaktligen av unionsrätten.

109. Väckande av skadeståndstalan för överträdelser av konkurrensrätten kräver nämligen i princip att det utförs en komplicerad faktaanlys och ekonomisk analys.⁵¹ Dessutom kännetecknas situationen regelbundet av en informationsasymmetri till nackdel för den skadelidande.⁵² En nationell lagstiftning i vilken tidpunkten för preskriptionsfristens början och varaktigheten samt villkoren för preskriptionsfristens tillfälliga upphörande eller avbrytande fastställs ska därför anpassas till konkurrensrättens särdrag.⁵³

110. I detta avseende finns visserligen vissa överträdelser av konkurrensrätten som kan inträffa omedelbart genom en enda handling, såsom en uppmaning till bojkott eller en enda diskriminering genom avtal av ett dominerande företag.

⁴⁶ Se dom av den 19 april 2007, Holcim (Deutschland)/kommissionen (C-282/05 P, EU:C:2007:226, punkt 35), se, även, dom av den 21 april 2005, Holcim (Deutschland)/kommissionen (T-28/03, EU:T:2005:139, punkterna 69 och 70 och där angiven rättspraxis), och dom av den 20 januari 2021, Folschette m.fl./kommissionen (T-884/19, ej publicerad, EU:T:2021:27, punkt 25).

⁴⁷ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 20 september 2001, Courage och Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, punkt 26), och dom av den 16 februari 2023, Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2023:99, punkt 42).

⁴⁸ Dom av den 6 oktober 2021, Sumal (C-882/19, EU:C:2021:800, punkt 37).

⁴⁹ Se i detta avseende redan mitt förslag till avgörande i målet Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2022:712, punkt 57).

⁵⁰ Se, i tillämpliga delar, dom av den 14 mars 2019, Skanska Industrial Solutions m.fl. (C-724/17, EU:C:2019:204, punkt 47), och dom av den 6 oktober 2021, Sumal (C-882/19, EU:C:2021:800, punkt 38).

⁵¹ Dom av den 28 mars 2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, punkt 46), domen i målet, punkt 54, och dom av den 20 april 2023, Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2023:298, punkt 60).

⁵² Domen i målet Volvo, punkt 55, och dom av den 16 februari 2023, Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2023:99, punkt 43).

⁵³ Dom av den 28 mars 2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, punkt 47), domen i målet, punkt 53, och dom av den 20 april 2023, Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2023:298, punkt 60).

111. Såsom den hänskjutande domstolen har påpekat är emellertid ett sådant missbruk av en dominerande ställning såsom det i förevarande fall endast ett beteende i dess helhet som, genom sin omfattning, varaktighet, intensitet och det sätt på vilket det utförts, har lett till eller kunde leda till en väsentlig snedvridning av konkurrensvillkoren eller till en konkurrensbegränsande effekt.

112. Liksom när det gäller en komplex och fortlöpande överträdelse av artikel 101 FEUF skulle det därför vara konstlat att försöka ”dela upp” överträdelsen och preskriptionsfristen för en sådan överträdelse av artikel 102 FEUF som, såsom anges i punkterna 90 och 91 ovan, uppfyller kriterierna för en enda och fortlöpande överträdelse av konkurrensrätten.

113. På samma sätt är det nödvändigt att inte låta preskriptionsfristen löpa ut innan överträdelsen har upphört, för att skydda den skadelidandes rätt att få full ersättning för den skada som denne lidit, vilken ingår i den rättspraxis som gällde före direktivets ikraftträdande.⁵⁴

114. Såsom Heureka har gjort gällande i förevarande mål kan en överträdelse, särskilt inom den digitala sektorn, påverka flera nivåer (näringsidkare, annonsörer, användare) och förändra marknadens struktur. En överträdelse på detta område och den skada som följer därav är mycket svåra att fastställa innan överträdelsen upphör. Kravet på att väcka talan och därefter gradvis anpassa den genom att öka den skada som yrkats gör det således orimligt svårt eller till och med praktiskt omöjligt att utöva denna rätt till full ersättning.

115. Det framgår dessutom av domstolens praxis att det enligt unionsrätten redan före direktivets ikraftträdande krävdes att preskriptionsfristerna inte började löpa förrän de skadelidande hade fått kännedom om de uppgifter som var nödvändiga för att väcka talan, däribland förekomsten av en överträdelse av konkurrensrätten och förekomsten av en skada.⁵⁵ Det förefaller emellertid mycket svårt att presumera en sådan kännedom innan en komplex överträdelse av konkurrensrätten upphör.

116. Att göra gällande en preskriptionsfrist mot en skadelidande enbart på grund av dennes påstådda kännedom om överträdelsen utgör följaktligen en källa till rättsosäkerhet. Det dubbla villkoret om kännedom om och upphörande av överträdelsen gör det däremot möjligt att på ett precist och tillförlitligt sätt fastställa den tidpunkt då fristen börjar löpa, bland annat när talan väcks till följd av en konkurrensmyndighets beslut, i den skadelidandes men även i överträdarens intresse.

117. Omvänt skulle det vara cyniskt att göra gällande en preskriptionsfrist mot en skadelidande när överträdelsen fortfarande pågår. Dessutom kan risken för att kännedom om överträdelsen görs gällande i förtid till och med medföra att de skadelidande kan tveka att anmäla en överträdelse till kommissionen eller en konkurrensmyndighet och på så sätt ha en negativ inverkan på en effektiv tillämpning av konkurrensrätten.

118. Kravet på att överträdelsen ska ha upphört för att preskriptionsfristen ska börja löpa kan dessutom leda till att den som begått överträdelsen snabbare upphör med denna för att preskriptionsfristen ska börja löpa så snart som möjligt. Ett system som gör det möjligt att dela upp preskriptionsfristen i flera på varandra följande tidpunkter då fristen börjar löpa (*dies a quo*)

⁵⁴ Dom av den 13 juli 2006, Manfredi m.fl. (C-295/04-C-298/04, EU:C:2006:461, punkt 95), och dom av den 16 februari 2023, Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2023:99, punkt 35).

⁵⁵ Domen i målet Volvo, punkterna 56–61.

säkerställer däremot att överträdaren kontinuerligt endast riskerar att förpliktas att ersätta en liten del av överträdelsen, motsvarande preskriptionstidens längd, och uppmuntrar därför inte överträdaren att upphöra med överträdelsen.

119. I motsats till vad kommissionen har gjort gällande vid förhandlingen i förevarande mål, uppmuntrar det förhållandet att två villkor måste vara uppfyllda för att preskriptionstiden ska börja löpa, nämligen kännedom om överträdelsen och om att överträdelsen har upphört, inte heller den skadelidande att förhålla sig passiv trots att han eller hon har kännedom om överträdelsen och därigenom bidrar till att skadan uppkommer. Det är fullt möjligt att i förekommande fall vid fastställandet av ersättningen beakta en sådan passivitet som strider mot principen om tro och heder. En sådan faktor kan däremot inte vara relevant vid fastställandet av den tidpunkt då preskriptionsfristen börjar löpa.

120. Ett undantag från villkoret att överträdelsen ska ha upphört för att preskriptionsfristen ska börja löpa är tänkbart endast i mycket begränsad utsträckning, bland annat om det i nationell rätt före direktivets ikraftträdande säkerställs att preskriptionsfristen inte löper ut innan överträdelsen har upphört med stöd av andra bestämmelser, till exempel med tillämpning av bestämmelser om preskriptionsfristens tillfälligt upphörande eller avbrytande fram till den dag då det beslut i vilket överträdelsen konstateras blir slutligt. Även i ett sådant fall ska den nationella domstolen kontrollera att det fortfarande finns tillräckligt med tid för den skadelidande parten för att kunna förbereda och väcka talan efter det slutliga beslutet.⁵⁶

121. I den mån den skadelidande gör gällande sin subjektiva rätt till ersättning är det motiverat att denne medges en subjektiv preskriptionsfrist som inte kan börja löpa förrän den skadelidande får kännedom om de uppgifter som är nödvändiga för att väcka talan. I detta avseende skiljer den sig från kommissionen som utövar sin objektiva behörighet och för vilken endast en objektiv preskriptionsfrist börjar löpa, i enlighet med artikel 25.2 i förordning nr 1/2003, från och med den tidpunkt då överträdelsen begicks eller upphörde.

122. Enligt artikel 2 i förordning nr 1/2003 befinner sig emellertid den skadelidande i samma ställning som kommissionen vad gäller bevisbördan för den överträdelse som den åberopat. Det är följaktligen inte motiverat att försätta denna person i en sämre ställning än kommissionen vad gäller överträdelsens upphörande som kriterium för när preskriptionsfristen ska börja löpa. Detta gäller i än högre grad, eftersom denna person inte har kommissionens befogenheter och utredningsinstrument för att fastställa att en överträdelse föreligger,⁵⁷ utan i praktiken är beroende av kommissionens beslut.

123. Av dessa överväganden följer att det, för att möjliggöra en effektiv tillämpning av rätten till ersättning och därmed uppnå målen med de skadelidandes tillämpning av de konkurrensrättsliga bestämmelserna, är nödvändigt att preskriptionsfristen för väckande av talan om utomobligatoriskt skadestånd inte börjar löpa förrän en sådan överträdelse har upphört.

124. Tvärtemot vad kommissionen och Google har gjort gällande kan det bakomliggande syftet med domarna i målen Volvo och Manfredi m.fl.⁵⁸ således helt överföras på förevarande mål. Den tredje frågan och den fjärde frågan punkt i) ska således besvaras så, att artikel 102 FEUF, jämförd

⁵⁶ Se, för ett liknande resonemang, Commission staff working paper accompanying the white paper on Damages actions for breach of the EC antitrust rules, SEC(2008) 404, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TEXT/PDF/?uri=CElex:52008SC0404>, punkt 238.

⁵⁷ Se, avseende sistnämnda punkt, domen i målet Volvo, punkt 55.

⁵⁸ Dom av den 13 juli 2006 (C-295/04-C-298/04, EU:C:2006:461).

med effektivitetsprincipen, utgör hinder för en nationell lagstiftning enligt vilken preskriptionsfristen för rätten till skadestånd för skada som orsakats av ett konkurrensbegränsande beteende börjar löpa innan detta beteende helt har upphört.

125. Detta innebär att preskriptionsfristen, i den situation som är aktuell i det nationella målet, inte kunde ha börjat löpa innan överträdelsen upphörde, det vill säga att den kunnat börja löpa tidigast den 27 juni 2017 (se ovan punkt 85). Härav följer att denna frist inte hade löpt ut innan fristen för införlivande av direktiv 2014/104 löpte ut den 27 december 2016. Under dessa omständigheter hade den situation som är i fråga i målet vid den nationella domstolen inte fullbordats före utgången av fristen för införlivande av direktivet, utan fortsatte att ha verkningar efter utgången av denna frist, vilket innebär att artikel 10 i direktivet är tillämplig på denna situation (se ovan punkterna 74 och 75).

2. *Kan preskriptionstiden börja löpa innan den skadelidande känner till att beteendet utgör en överträdelse av konkurrensreglerna (den fjärde frågan punkt ii)?*

126. Den hänskjutande domstolen har ställt den fjärde frågan punkt ii) för att få klarhet i huruvida artikel 102 FEUF och effektivitetsprincipen utgör hinder för en nationell lagstiftning enligt vilken den tidpunkt då preskriptionsfristen börjar löpa inte är kopplad till kännedom om att det aktuella beteendet utgör en överträdelse av konkurrensreglerna, vilket nu föreskrivs i artikel 10.2 a i direktiv 2014/104. Denna fråga uppkommer inte i förevarande fall om mitt svar tillämpas på den tredje frågan och på den fjärde frågan punkt i), nämligen att preskriptionsfristen i vilket fall som helst inte börjar löpa före den tidpunkt då hela överträdelsen har upphört. Jag kommer därför endast att ta ställning till den fjärde frågan punkt ii) i andra hand.

127. Enligt effektivitetsprincipen krävs att preskriptionsfrister som är tillämpliga på en skadeståndstalan för överträdelser av medlemsstaternas och unionens konkurrensrättsliga bestämmelser inte börja löpa förrän den skadelidande har fått kännedom om, eller rimligtvis kan förväntas ha fått kännedom om, de uppgifter som krävs för att denne ska kunna väcka skadeståndstalan. Dessa uppgifter omfattar förekomsten av en överträdelse av konkurrensrätten, förekomsten av en skada, orsakssambandet mellan skadan och överträdelsen samt överträdarens identitet.⁵⁹

128. Såsom generaladvokaten Rantos har förklarat i detta sammanhang ger fastställandet av den tidpunkt vid vilken en skadelidande person har kännedom om ”förekomsten av överträdelsen”, i den mening som avses i den rättsliga kvalificeringen av det aktuella beteendet, upphov till rättsosäkerhet. Det är följaktligen rimligt att anta att det, inom ramen för en ”follow-on”-talan till följd av ett beslut av kommissionen eller en nationell konkurrensmyndighet,⁶⁰ i avsaknad av andra uppgifter, rimligen kan anses att kännedom om de uppgifter som är nödvändiga för att väcka talan har förvärvats vid den tidpunkt då sammanfattningen av kommissionens beslut offentliggjordes i den *officiella tidningen* (eller motsvarande för ett beslut av en nationell konkurrensmyndighet).⁶¹

⁵⁹ Domen i målet Volvo, punkterna 56–60.

⁶⁰ Se, avseende denna definition, förslag till avgörande av generaladvokaten Pitruzzella i mål Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2022:659, punkterna 32–35).

⁶¹ Se, för ett liknande resonemang, domen i målet Volvo, punkt 71, och förslag till avgörande av generaladvokaten Ranto i målet Volvo och DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2021:884, punkterna 122 och 123).

129. Inom ramen för en ”stand-alone”-talan finns det, när det inte finns något föregående beslut från en konkurrensmyndighet,⁶² inte någon sådan offentlig referenspunkt för kännedom och det ankommer i slutändan på den nationella domstolen att fastställa vid vilken tidpunkt den skadelidande parten hade kännedom om ”förekomsten av överträdelsen” enbart på grundval av de uppgifter som svaranden lämnat. Det kan i detta avseende inte krävas att den rättsliga kvalificeringen av de faktiska omständigheterna som en överträdelse av konkurrensrätten ska vara fri från allt tvivel, vilket i allmänhet är svårt innan en sådan överträdelse fastställs i ett administrativt beslut eller rättsligt avgörande. Omvänt är det emellertid inte tillräckligt att ha kännedom om enbart spridda fakta eller omständigheter som skulle kunna ge anledning att misstänka en överträdelse av konkurrensrätten för att den skadelidande parten ska anses ha kännedom om överträdelsens förekomst. Det måste finnas exakta och samstämmiga indicier på grundval av vilka det kan antas att en omsorgsfull part inte rimligen kunde ha varit omedveten om att de omständigheter som han eller hon hade eller kunde ha haft kännedom om utgör en överträdelse av konkurrensrätten.

130. I detta sammanhang är det visserligen riktigt att rättsosäkerheten ökar ytterligare om det med avseende på omsorgsplikten görs en åtskillnad mellan företag som bevisligen har tillgång till juridiska rådgivare och ”professionella” konsumenter, å ena sidan, och ”vanliga” konsumenter, å andra sidan.⁶³ Det förefaller emellertid motiverat att domstolen vid bedömningen av den skadelidandes kännedom om överträdelsens förekomst och hans eller hennes omsorgsplikt i detta avseende beaktar denna skillnad. Det förefaller också möjligt att beakta att vissa överträdelser, såsom avtal om priser mellan direkta konkurrenter, lättare kan anses strida mot konkurrensreglerna än andra beteenden, särskilt sådana som äger rum på nya marknader och som är mindre kända och analyserade av konkurrensmyndigheterna.

131. På grundval av dessa överväganden ska den fjärde frågan punkt ii) besvaras så, att enligt artikel 102 FEUF, jämförd med effektivitetsprincipen får de preskriptionsfrister som är tillämpliga på skadeståndstalan som väckts på grund av överträdelser av medlemsstaternas och unionens konkurrenslagstiftning inte börja löpa förrän den skadelidande har fått kännedom om, eller rimligtvis kan förväntas ha fått kännedom om de uppgifter som är nödvändiga för att väcka skadeståndstalan, vilka omfattar förekomsten av en överträdelse av konkurrenslagstiftningen. När en sådan talan väckts till följd av ett beslut av en konkurrensmyndighet, kan sådan kännedom, i avsaknad av andra uppgifter, rimligen anses ha erhållits, med förbehåll för den nationella domstolens kontroll, från det officiella offentliggörandet av sammanfattningen av detta beslut. I avsaknad av ett sådant beslut kan kännedom om förekomsten av överträdelsen endast fastställas om det finns exakta och samstämmiga indicier på grundval av vilka det kan antas att en omsorgsfull part inte rimligen kunde ha varit omedveten om att de omständigheter som han eller hon hade eller kunde ha haft kännedom om utgjorde en överträdelse av konkurrensrätten.

3. Ska preskriptionstiden tillfälligt upphöra under den tid som förfarandet vid kommissionen och domstolsprövningen av kommissionens beslut pågår (den fjärde frågan punkterna iii) och iv))?

132. Den hänskjutande domstolen har ställt den fjärde tolkningsfrågan punkterna iii) och iv), för att få klarhet i huruvida artikel 102 FEUF, jämförd med effektivitetsprincipen, utgör hinder för en nationell lagstiftning som inte innehåller någon bestämmelse om att preskriptionsfristen för en överträdelse av konkurrensrätten ska upphöra tillfälligt eller avbrytas under den tid som

⁶² Se även, för denna definition, förslag till avgörande av generaladvokaten Pitruzzella i målet Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2022:659, punkterna 32–35).

⁶³ Se förslag till avgörande av generaladvokaten Ranto i målet Volvo och DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2021:884, punkterna 121 och 122).

förfarandet vid kommissionen avseende denna överträdelse pågår, och som inte heller innehåller någon bestämmelse om att det tillfälliga upphävandet av preskriptionsfristen ska upphöra tidigast ett år efter det att beslutet om fastställelse av överträdelsen har blivit slutligt.

133. I likhet med den fjärde frågan punkt ii) uppkommer denna fråga inte i förevarande fall, om mitt svar på den tredje frågan och den fjärde frågan punkt i) tillämpas. Den fjärde frågan punkterna iii) och iv) kommer därför endast prövas i andra hand.

134. För att avgöra om de nationella bestämmelserna om preskription innebär att det i praktiken är omöjligt eller orimligt svårt att utöva rätten att väcka talan är det nödvändigt att bedöma den nationella preskriptionslagstiftningen i sin helhet.⁶⁴ Vissa delar av denna lagstiftning ska således inte prövas isolerat. Möjligheten till tillfälligt upphävande av tidsfristen under förfarandet vid kommissionen och domstolsprövningen av dess beslut är endast en av dess beståndsdelar.

135. Såsom kommissionen har anfört är skälet till det tillfälliga upphävandet av preskriptionsfristen att käranden ska ges möjlighet att invänta resultatet av konkurrensmyndighetens utredning och, i förekommande fall, domstolsprövningen av dess beslut. Detta gör det möjligt för käranden att bedöma om en överträdelse av konkurrensrätten har ägt rum, att få kännedom om dess omfattning och varaktighet och att grunda sig på detta konstaterande i en senare skadeståndstalan.

136. I domen i målet Cogeco Communications konstaterade domstolen således att det blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva rätten att överklaga om en preskriptionsfrist, som börjar löpa före avslutandet av de förfaranden som utmynnar i ett slutligt beslut som fattas av den nationella konkurrensmyndigheten eller av en överprövningsdomstol, är för kort med tanke på förfarandenas längd och den inte kan upphöra att löpa tillfälligt eller avbrytas under loppet av sådana förfaranden. Därmed är det inte uteslutet att denna preskriptionsfrist löper ut redan innan nämnda förfaranden har avslutats, och således hindrar den skadelidande från att väcka talan på grundval av ett sådant beslut.⁶⁵

137. Det framgår emellertid av denna rättspraxis att den skadelidande måste ha möjlighet att grunda sin talan på en konkurrensmyndighets beslut om den aktuella överträdelsen av unionens konkurrensregler. Det förhållandet att preskriptionsfristen automatiskt upphör tillfälligt eller avbryts under ett förfarande vid en konkurrensmyndighet kan vara ett verktyg för detta ändamål. Det förefaller emellertid möjligt att i de nationella systemen även ha andra medel för att säkerställa att den skadelidande kan grunda sin talan på det beslut i vilket överträdelsen konstateras.

138. Den fjärde frågan punkterna iii) och iv) ska följaktligen besvaras så, att artikel 102 FEUF, jämförd med effektivitetsprincipen, inte utgör hinder för en preskriptionslagstiftning för skadeståndstalan för överträdelser av konkurrensrätten som inte innehåller bestämmelser om automatiskt tillfälligt upphörande eller avbrott av preskriptionsfristen under förfarandet vid konkurrensmyndigheten eller domstolsprövningen av ett beslut som fattats av en sådan myndighet. Enligt artikel 102 FEUF, jämförd med effektivitetsprincipen, krävs emellertid att den nationella preskriptionslagstiftningen gör det möjligt för den skadelidande att grunda sin talan på en konkurrensmyndighets beslut om den aktuella överträdelsen av unionens konkurrensregler.

⁶⁴ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 28 mars 2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, punkterna 45–55), se även mitt förslag till avgörande i målet Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, punkt 81), samt förslag till avgörande av generaladvokaten Rantos i målet Volvo och DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2021:884, punkt 101).

⁶⁵ Dom av den 28 mars 2019, Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, punkt 52).

VI. Förslag till avgörande

139. Mot bakgrund av det ovan anförda föreslår jag att domstolen besvarar begäran om förhandsavgörande från Městský soud v Praze (Stadsdomstolen i Prag, Republiken Tjeckien) på följande sätt:

- 1) För att avgöra huruvida artikel 10 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/104/EU av den 26 november 2014 om vissa regler som styr skadeståndstalan enligt nationell rätt för överträdelse av medlemsstaternas och Europeiska unionens konkurrensrättsliga bestämmelser är tillämplig i tiden ska det prövas huruvida den aktuella situationen hade fullbordats före utgången av fristen för införlivande av detta direktiv eller om den har fortsatt att ha rättsverkningar efter utgången av den fristen. För detta ändamål ska det undersökas huruvida den preskriptionsfrist som är tillämplig på den aktuella situationen hade löpt ut den dag då fristen för att införliva direktiv 2014/104 löpte ut, vilket innebär att det ska fastställas vid vilken tidpunkt nämnda preskriptionsfrist började löpa. Under perioden före utgången av fristen för införlivande av direktiv 2014/104 ska den tidpunkt då preskriptionsfristen börjar löpa fastställas i enlighet med nationell rätt.
- 2) Artikel 102 FEUF, jämförd med effektivitetsprincipen, utgör hinder för en nationell lagstiftning enligt vilken preskriptionsfristen för rätten till ersättning för skada som orsakats av ett fortgående konkurrensbegränsande beteende börjar löpa innan beteendet i sin helhet har upphört.
- 3) Enligt artikel 102 FEUF, jämförd med effektivitetsprincipen får de preskriptionsfrister som är tillämpliga på skadeståndstalan som väckts på grund av överträdelse av medlemsstaternas och unionens konkurrenslagstiftning inte börja löpa förrän den skadelidande har fått kännedom om, eller rimligtvis kan förväntas ha fått kännedom om de uppgifter som är nödvändiga för att väcka skadeståndstalan, vilka omfattar förekomsten av en överträdelse av konkurrensrätten. När en sådan talan väckts till följd av ett beslut av en konkurrensmyndighet, kan sådan kännedom, i avsaknad av andra uppgifter, rimligen anses ha erhållits, med förbehåll för den nationella domstolens kontroll, från det officiella offentliggörandet av sammanfattningen av detta beslut. I avsaknad av ett sådant beslut kan kännedom om förekomsten av överträdelsen endast fastställas om det finns exakta och samstämmiga indicier på grundval av vilka det kan antas att en omsorgsfull part inte rimligen kunde ha varit omedveten om att de omständigheter som han eller hon hade eller kunde ha haft kännedom om utgjorde en överträdelse av konkurrensrätten.
- 4) Artikel 102 FEUF, jämförd med effektivitetsprincipen, utgör inte hinder för en preskriptionslagstiftning för skadeståndstalan för överträdelse av konkurrensrätten som inte innehåller bestämmelser om automatiskt tillfälligt upphörande eller avbrott av preskriptionsfristen under förfarandet vid konkurrensmyndigheten eller domstolsprövningen av ett beslut som fattats av en sådan myndighet. Enligt artikel 102 FEUF, jämförd med effektivitetsprincipen, krävs emellertid att den nationella preskriptionslagstiftningen gör det möjligt för den skadelidande att grunda sin talan på en konkurrensmyndighets beslut om den aktuella överträdelsen av unionens konkurrensregler.